

Visioner, virkelighed og velfærdsstat

- en slags nytårstale

Af Karen Ellen Spannow

Foto: Thomas Borberg/Polifoto

I foråret 2001 hørte jeg på et seminar om levemåder i kongeriget en sociolog sige, at han næsten fik tårer i øjnene, når han sammenlignede de sociale forhold i Danmark for 100 år siden med dagens samfund. Så voldsomme forandringer til det bedre måtte overordnet måne til taknemmelighed, mente han. Som en relativ flittig gæst i den tredje verden, hvor den statslige velfærd ligger på et meget lille sted, er jeg ikke utilbøjelig til at dele hans begejstring. Vel har den offentlige velfærd hjulpet. Vi dør ikke længere af sult og kulde, vi får økonomisk hjælp, når sygdom og arbejdsløshed rammer os, alle vore børn går i skole, vi får behandlet vore sygdomme, vi har over 50 kvadratmeter bolig pr. næse og alle voksne har mulighed for via demokratiske valg at udøve politisk indflydelse. Købekraften er steget voldsomt og markedet byder sig til med alverdens glitter til bred afbenyttelse. Min sjæl, hvad vil du mer – kunne man fristes til at udbryde. Er de visioner, som socialt ansvarlige politikere havde for hundrede år siden ikke blevet til virkelighed? Set fra den fattige hytte i verdens ulande, hvor sygdom og uvidenhed slås om at ødelægge livsudfoldelsen, må svaret næsten blive ja.

Man behøver end ikke at tage langt væk for at blive begejstret for forbedringerne. Går vi lidt tilbage i tiden og bruger Danmark som udgangspunkt gør det samme sig gældende. Da jeg var en lille pige fortalte min bedstemor mig om en hændelse

fra den første plads, som hun blev anbragt i som 14-årig og nykonfirmeret. Generelt var det et travlt sted med både landbrug og handel og mange folk på kost. Arbejdsdagen startede for min bedstemors vedkommende ved femtiden og varede til ud på aftenen. Det var hårdt og tonen var kommanderende og nedladende. På en juleaften, hvor min bedstemor skulle have fri for at gå hjem til sin mor blev hun kaldt ind til sin arbejdsgiver, der overrakte hende en lille pakke. I betragtning af at stemningen ikke just havde været lys blev min bedstemor overrasket og glad. Hele vejen hjem glædede hun sig til at pakke op og fantaserede om, hvad der mon gemte sig bag det brune papir. Da hun pakkede op ud på aftenen, fandt hun sit eget forklæde, som hun åbenbart havde efterladt et forkert sted i huset. Denne lille historie er en ud af uendeligt mange, der vidner om en ubarmhertig klassedeling, udnyttelse af billig arbejdskraft og den hånlige behandling, som man kunne finde først i sidste århundrede. På mange måder er en sådan adfærd blevet umulig og uacceptabel og det er ikke mindst takket være muligheden for at få offentlig hjælp i svære perioder med arbejdsløshed og sygdom.

Overfloden gælder ikke kun penge, materielle goder og social tryghed. Også når det drejer sig om uddannelse, efteruddannelse, personlige udviklingsmuligheder og finkulturelle og folkelige udfoldelser har der været en jordskredsagtig udvikling siden de første tanker om velfærdsstaten og lige muligheder for alle blev formuleret. Alle unger møder forventningsfulde op i første klasse og de færreste forlader skolen før efter tidligst ti år. Hvert efterår dumper utallige tilbud om fritidsforeninger og åndsudvidelser ind af de danske brevsprækker. Enhver landsby med respekt for sig selv har en sportshal, en musikskole, en svømmehal og et forsamlingshus og i byerne falder tilbudene om underholdning, information og oplevelser over hinanden.

Det lader sig altså fastslå, at ambitionerne om, at tilbyde flere muligheder til de danske borgere er blevet opfyldt. I bred almindelighed har de fleste adskillige valgmuligheder med hensyn til uddannelse, arbejde, fritidsinteresser og job. For dem der er i arbejde er der også utallige kursustilbud og videreuddannelserne hvirvler om ørerne på os. At gå til noget er et særdeles udbredt træk i det danske samfund. Derudover er der et væld af foreninger og interesseorganisationer, der byder sig til som en mulighed for at fremføre argumenter for at netop ens specielle interesse eller problem bliver behandlet og tilgodeset.

Anskuet lidt fra oven ligner det næsten paradiset. For nogle år siden var jeg til en middag som Århus Kommune afholdt i anledning af et besøg fra deres polske venskabsby. Jeg havde en praktiserende polsk læge til bords, som havde besøgt min daværende arbejdsplads for at blive orienteret om danske problemer med og håndtering af rusmiddelproblemer. I samtalens løb undrede han sig over at danskere, der havde så gode forhold, så fine boliger, så flotte hospitaler og skoler, så mange biler og veje kort sagt alt det som den gennemsnitlige polak dagdrømte om, alligevel kunne ende i et rusmiddelmisbrug eller andre ulykker. Ak – den uskyldiges forundring. Jeg kunne kun svare med en lille historie, som stammer fra tidligere forsorgshjemforstander Eyvind Mortensen. Da man i tresserne byggede forsorgshjem blev alle dørene lavet så brede, at en rullestol kunne komme igennem. Ikke fordi beboerne havde behov for det, men fordi man regnede med, at så snart den sociale nød var afhjulpet kunne forsorgshjemmene indrettes til alderdomshjem. De danske visioner i forbindelse med effekten af velfærdsstaten var dengang ligeså naive og rørende som den polske læges.

Når spørgsmålet om hvorvidt velfærdsstatens virkelighed svarer til visionerne stilles i en mere intern sammenhæng er begejstringen ikke længere så fuldtone. Mange danskere hænger stadig fast i opfattelsen af, at det danske samfund er ver-

dens bedste, men rutcheturen fra en tredjeplads i den gerontologiske levlængstkonkurrence til en 39. plads er begyndt at rukke ved den overbevisning.

Men der er andet end den relativt faldende levelængde, der nærer skepsis og skuffelse. For med til visionerne om velfærdsstaten hørte også drømmen om ligestilling. Både mellem kønnene og de forskellige samfundsgrupper. Først og fremmest har landet hvor få har for meget og færre for lidt for længst fortonet sig i en i stigende grad nyliberalistisk samfundsordning, hvor de sociale forskelle vokser og de socialt marginaliserede bliver mere og mere iøjnefaldende. Uanset hvilken statistik man løber igennem så er det påfaldende, at de fattige og dårligt uddannede – den gruppe vi passende kan kalde de socialt underprivilegerede – ramler ind i flere vanskeligheder. Hvad enten der er tale om kræft eller bilulykker er billedet helt utvetydigt. I biblen står der, at den der er blevet givet skal gives mere. Hvis det skulle være en dækkende beskrivelse af forholdene i de vestlige samfund burde der også stå, at den, der har mistet, skal miste mere. Hvad enten vi kaster et blik i statistikkerne eller lader øjet glide henover det stigende antal bænkevarmere på byernes pladser kan vi registrere nogle ubehagelige ændringer, som har accelereret de sidste tyve år. Den tendens til indkomstudjævning og øget social og uddannelsesmæssig mobilitet, som var markant i 1970'erne, er på tilbagetog. Den relative fattigdom, som ikke bare er materiel men også viser sig som intellektuelle og åndelige under-skud, har bidt sig fast, og de dårlige sociale cirkler bliver hængende som sorte skyer på velfærdssamfundets himmel.

Dernæst har den økonomiske overflod givet anledning til opkomst af smagsstammer, som i hævde af egen identitet og selvfølelse ubarmhjertigt hugger ud efter de kiksede. Der bliver ikke mindst hos ungdommen brugt uendelige mængder af energi på at være og vedblive at være med i gruppen. "De andre" har naturligvis altid været betydningsfulde, men er på det seneste blevet en helt overvældende magtfaktor.

Det, som man er nødt til at spørge sig selv om, er, hvorvidt de sociale ordninger vi har medvirker til en cementering af kløfterne i samfundet. Som regel gås der uden videre ud fra at socialt arbejde altid kommer målgruppen til gode – men det kan godt være at det generelt gavner socialarbejderne mere end dem, der har brug for støtte og opbakning. Ser man på udvalgte områder kan det trods massiv resursetilførsel være vanskeligt at få øje på, at de enkelte målgrupper har fået bedre kår.

Det kan blandt andet skyldes, at arbejde ikke længere drejer sig om at udføre bestemte opgaver, men er blevet den enkeltes arena for selvudfoldelse. Mens der naturligvis skal skabes ordentlige arbejdsforhold må det ikke glemmes at en lang række jobs primære formål er at være servicerende og at det bør sættes forud for muligheden for selvudvikling og opfyldelse af egne drømme. Det kan iagttages i den stigende tilbøjelighed til at socialt arbejde udformes som midlertidige projekter, med udvalgte ildsjæle i spidsen.

Gruppen af projektmagere nærer sig som hovedregel af forestillingen om at sociale ulykker kan forebygges på nogenlunde samme måde som mæslinger. I de sidste godt 50 år er der talt meget om. prævention af social elendighed, uden at det er lykkedes at komme frem til interventioner, der gør en rigtig forskel. Socialforskeren David Billis forholder sig i en lille interessant artikel (1981) kritisk til social prævention. Mens det er relativt enkelt at forebygge biologiske begivenheder, fordi de kan føres tilbage til en årsag (bakterie, virus, fysiske barrierer mm) så er der ikke, mener han, samme mulighed for at præcisere årsagen til social misvækst. Dette forværres af, at de indikatorer, der nævnes som bevis på at der bør sættes ind med social prævention ofte er komplekse problemer, der i sig selv kræver indgriben. Det er således en absurditet at beskrive et samfund med høj kriminalitet, meget børnemishandling og mange psykiatriske sygdomme som et risikosamfund, hvor prævention bør finde sted. Der er nemlig ikke tale om risici men om fuldvoksne veludvikle-

de problemer. I det tilfælde kan prævention blive en syltekrukke, hvor indsatsen rettes mod en formodet fremtid, mens den problematiske nutid ignoreres.

Med til desillusionen over velfærdsstaten hører også, at det er så som så med ligestillingen mellem mænd og kvinder. På nogle områder har kvinder vundet terræn, men det har snarere fjernet dem fra mændene end ført til ligestilling. Der er nu kvindelig dominans på uddannelsesfronten og kvinderne fylder godt op på den offentlige sektors lønningslister. Det indebærer, at kvinderne kan klare sig selv, og det burde være en velsignelse, men det ser ikke altid sådan ud. Desuden er afhængigheden af mænd i nogle tilfælde byttet ud med en afhængighed af det offentlige, som ikke altid af de trængende opfattes som den neutrale instans, der en gang blev lagt op til. Der var nok en gang en forestilling om, at hvis bare man blev uafhængig af familien ville man være fri. Men relationer mellem mennesker er indspundet i magt og den magt, som manden plejede at have, sidder nu ofte i stolen bag skrivebordene i socialforvaltningen. Måske er værdien af uafhængighed ikke bare illusorisk, men også overvurderet i lyset af at vi er sociale væsner, der har et dybt behov for nære relationer til andre.

Det er muligvis også i lyset af den lovpriste personlige uafhængighed at man skal forklare en udbredt fornemmelse af tomhed og en ret overvældende og ikke rigtig retfærdiggjort nostalgi. Jeg tror bedst jeg kan illustrere tomhedsfølelsen med en lille tur ud af Danmark. I efteråret 2001 var jeg i Venedig og tilbragte noget af tiden med at traske Biennalen tynd. Det var generelt en noget deprimerende oplevelse. Udstillingen var præget af en minimalisme, som sine steder udmundede i den rene skære tomhed. Den amerikanske pavillion tog førsteprisen i at udstille ingenting. Udenfor pavillionen var der et lille skilt, der bad publikum om at passe på de lave skulpturer. Som besøgende kiggede man derfor pligtskyldigt nedad for ikke at forstyrre kunsten unødigt.

Det var derfor noget af en næsetyver at opdage at de lave skulpturer i tre store luftige lokaler var to halvflasker gin, tre cementelementer og et brædt. På væggene var der et lille avisclip om en bilbombe og tre udgaver af samme håndskrevne annonce, der tilbød kærlig cat-sitting. Det var ligesom det. Humoren var der selvfølgelig, men fraværet af *raison d'être pour vivre* var gennemsyrende. Der manglede det der provokerende spark i sjælen som jeg godt synes vi kan forvente af kunsten. Som får os til at acceptere tilstande uden at føle, at de er umulige at ændre på. Man følte sig fanget i et spind af ingenting. Spærret inde i en blindtarm.

Se, nu blev ideerne til Biennalen undfanget inden World Trade Centre gav efter for håbløshedens vrede. Men det er svært retrospektivt ikke at se den som en advarsel. Man tvinges til at spørge sig selv om, hvad det egentlig er vi forsvarer i den heftige beskyldning af sønderbombede byer og forhutlede flygtninge. Der er i forvejen småt med undskyldninger for at lade uskyldige dø, men endnu mere betænkeligt er det, hvis vi er i tvivl om der er noget og i så fald hvad – at forsvare.

Hvis vi forsøger at se på velfærdsstaten fra en mere teoriehistorisk vinkel, er det oplagt at det dominerende menneskesyn bag velfærdsstaten kan føres tilbage til Hegel, der var overbevist om et sammenfald mellem den enkeltes behov og den fælles stats behov. Den hegelianske ontologi har hele tiden været i strid liberal modvind, fordi liberalisterne ser statens interesser i intens og uløselig konfrontation med individets. Hvor hegelianerne i og for sig ikke kan få stat nok kan de liberale ikke få for lidt. Hvor hegelianerne ser menneskelig udfoldelse som uløseligt bundet til og betinget af fællesskabet ser de liberale fællesskabet som noget, der eroderer den enkeltes ansvarlighed og sætter en bremse på deres udvikling og initiativ.

Den danske velfærdsstat er blevet undfanget i spændingsfeltet mellem disse to ontologier, der i begyndelsen ikke rummede nogen som helst refleksion over betydningen af, hvem der definerede det sande og det gode. Hvis vi for eksempel ser på Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831) selv og John Stuart Mill (1806-1873)

som repræsentanter for de to stridende retninger er de begge vildt optaget af at finde sandheden, og opstiller sindrige logiske tankerækker og hierarkiske erkendelsesniveauer, der skal overbevise omverdenen om, at de har ret.

Begge er dog også optaget af de modsætninger, som enhver, der befatter sig med samfundsforhold, nødvendigvis må støde på. Hegel søger at overkomme dem ved at lancere dialektikken, et system som fører fra et begreb til dets modsætning, fra en position til dens negation og herfra videre til et nyt begreb, en højere enhed, der forener modsætningen. En argumentation, som i Hegels forståelse er strengt videnskabelig og derfor ud fra et oplysningstrofaste synspunkt vil kunne løse de dilemmaer, der opstår, hvis den enkelte ikke har forstået at tjeneste for fællesskabet er meningen med menneskelivet. Mill er mindre stringent, hans sociale ideer stemmer langt hen overens med de socialistiske, men han er bekymret for om ophævelse af privatejendom og udeladelse af konkurrence vil medføre, at de dovne belønnes og de flittige udbyttes. En sådan udvikling ville efter hans mening spænde ben for hans ambition om at opnå den størst mulige nytte og lykke for det største mulige antal mennesker, en ide han havde overtaget fra sin far James Mill (1773-1836).

Ser vi på den danske velfærdsstat i dag kan vi lidt polemisk og med Thomas Nielsen i venlig erindring hævde, at både hegelianerne og de liberale har sejret ad helvede til. Vi har en stat, der i det mindste verbalt er struktureret efter troen på fællesskabets velsignelser og et civilsamfund, der i overvejende grad bekender sig til individualismen. Måske er det ikke så underligt at vi jævnlige kløjs i denne cocktail af krasse kompromisser og lidt skuffet spørger hinanden om der virkelig ikke er mulighed for kvalitetsforbedringer.

Problemet er blandt andet at visioner og virkelighed og deres historie er rystet sammen på en måde, der gør det ganske svært at rede trådene ud. Hvad er for eksempel meningen med at det offentlige solidariske system skal konkurrere indbyrdes? Hvorfor er Amter og Kommuner nødt til at sponsorere sportsstjerner og koncerter for at gøre opmærksom på sig selv, når de per automatik får skattemidler fra os allesammen for at varetage den praktiske administration af vort samfund?

Dertil kommer at postmodernismen for længst har udhulet grunden under de gamle teorier om forholdet mellem samfund og individ. Alligevel hænger et unuanceret billede af politiske strategier, der afslører et ikke særligt omtalt mentalt slægtskab mellem liberalisme og socialisme stadig fast i vores bevidsthed. Begge ideologier er påvirket af en tro på, at der er en sandhed, som kan frelse verden. Det virker underligt gammeldags og ude af takt med, at det er blevet ganske kompliceret med nogen sikkerhed at udtale sig om, hvad der er godt og for hvem. Det relativistiske spøgelse lægger engagementet og troen på fælles forbedringer på is.

En virkelig forandring i en verden, der så sandelig trænger til det, ville netop være, at det bliver gjort klart, at enhver politisk strategi, hvad enten den kan kaldes liberalistisk eller socialistisk, har en forside og en bagside og at det i de konkrete tilfælde nøje bør overvejes, hvordan en bestemt politik virker og hvilke tiltag, der vil forvolde mindst skade. Alle de sande veje til verdens frelse er sandet til og der skal rigtige spader og ikke flere ord til at grave nye veje.

Kønskampens rumlen i baggrunden kan gøre det interessant at gå ind i spørgsmålet om på hvilken måde velfærdsstaten har påvirket forholdet mellem kønnene. Drømmen var at ophæve de socioøkonomiske forskelle og dermed at kunne mødes på en ny ligeværdig måde. Men det er ikke helt gået sådan. Tværtimod har der i de senere år været lagt vægt på en langt mere tydelig symbolsk og måske reel forskel. Unisex er yt og bøjlebh'er in. Der tales nu langt mere om kønsforskelle og det er blevet sjældnere at møde personer, hvor man er i tvivl om kønnet. Graviditeter, der i halvfjerdserne blev totalt underspillet, fremhæves nu i samme øjeblik de er kendte med spraglede tørklæder over den minimale bule. Bulen er blevet et duelighedstegn for kvinderne.

Derfor er det relevant at inddrage den indbyrdes marginalisering mellem kønne, hvor stadig flere bekymrer sig om marginaliseringen af maskuline værdier og anskuelser, mens en blød men alligevel stramtandet og måske særlig ekskluderende feminisme erobrer scenen. Uden at det af den grund nødvendigvis er blevet lettere at være kvinde, ligesom lige løn og lige muligheder for de to køn halter af sted. Man kan bl.a. spekulere på hvad feminiseringen af samfundet indebærer i forhold til social udstødelse? Er det feminiserede opfattelser af det gode liv, som søges imponeret og betyder det noget for, at de udstødte i overvejende grad er mænd?

I klummerne, der bag i aviserne udbyder sig med hjælp og assistance til det moderne menneske finder man tilbud, der vil kurere kvinder, der elsker for meget. Mens mange sikkert drømte om at passionen kunne få bedre fodfæste i ligestillingens skygge er der altså nu nogen, der definerer for megen kærlighed som noget, der bør behandles. Kærligheden er nemlig behæftet med afhængighed af et eller endog flere andre mennesker, og må alene af den grund tæmmes og dæmpes. Man kan drukne i den, og dertil kommer at man i samme ånd kan hævde at stor kærlighed også spinder andre end den elskende ind i afhængighedens morads. I den forstand bliver den store kærlighed nærmest forvandlet til et overgreb. For mig at se er disse indvendinger mod kærligheden klart liberalistisk underbygget. Autonomien holdes oppe som et værn mod det kontroltab, der næsten med garanti er inkluderet i store følelser.

Samtidig med at selvstændigheden, uafhængigheden af de andre – dog ikke nødvendigvis staten som gerne må give en boligtilskud, børnepenge, folkepensioner, studielegater osv – manes frem som det rigtige er længslen efter afhængighed og hengivelse måske større end nogensinde. Den måde nye illegale stoffer bruges på tyder på at udflugter til ønskeøen, hvor man glemmer alt fra næse til mund og hengiver sig i fællesskabets fysiske sammensmeltning, er et ud af mange tegn på at vi ikke klarer at leve uden den og de andre tæt på. Den evige refleksion, der får kvinder til at gå ind i Bridget Jones' univers med en uhyggelig fornemmelse af genkendelse, angriber den mentale sundhed og får os til at skriges efter stunder, hvor vi bare er, uden at tænke videre på det. Heraf den heftige interesse for begivenheder, der for et øjeblik får vores spekulationer om egen rolle og indsats til at glide i baggrunden af bevidstheden. Det forklarer også tendensen til at disse begivenheder skal være mere og mere voldsomme. Jo højere selvrefleksionens musik raser i vort indre desto mere bulder skal der til for at overdøve den.

Egentligt er det mærkeligt, at passionen, den store kærlighed mellem to, er blevet så lidt nævnt i den anledning. For der er vel ikke mange begivenheder, der for alvor kan konkurrere med passion som et middel til total glemsel – for en stund i det mindste. Men det tidsbegrænsede gælder jo også for alt det andet.

Men selvfølgelig er det svært at markedsføre den slags. Så på det frie marked må passionen finde en beskedent rolle. Man kan markedsføre en urskov af pirrende midler og metoder til snurren i underlivet og svimmelhed i al almindelighed, men det samlede koncept kan ikke sammenfattes i en salgspakke, netop fordi det er uden for markedets kontrol. Hengivenheden og ømheden, som når det går bedst følger i hælene på passionen og får den til at blusse af og til, kan ikke pakkes ind og sælges over disken eller nettet.

Måske er det også fordi passionen har en bagside. Det er farligt at centrere sine følelser på en anden person, fordi denne person kunne tænkes at afvise en og dermed åbne op for en afgrund af sorg og angst. I dagens løst sammenstrikkede sociale netværk skal bekræftelser komme med samme regelmæssighed som nat og dag. Ellers opstår ængstelsen, usikkerheden og den mangel på selvkontrol, som vi alle frygter i et samfund, hvor der kun er plads til sammenbrud fra fredag eftermiddag til mandag morgen.

At tale om fri kærlighed er dermed noget af en tvivlsom affære. Kærlighed er per

definition ufri, fordi den knytter en til andre og dermed uundgåeligt begrænser personlige udfoldelser. Her passer den liberale tro på autonomi dårligt, og det er måske derfor at den instrumentelle tilgang til parforhold, der går via psykologisk indsigt og seksuallogisk træning ofte kommer til at dominere.

Det er retorisk blevet uacceptabelt at leve i forhold, der ikke tilgodeser de fleste af ens drømme, endskønt det er, hvad flertallet stadig gør. Der er ganske vist betydeligt flere tilløb end før i en situation, hvor mere end halvdelen af alle ægteskaber opløses, men der er næppe tale om en større lykke end tidligere.

Den usikre familiære socialitet får betydning for arbejdslivet. Jo sværere og mere uoverskuelige ens egne problemer er, desto mere attraktivt er det at beskæftige sig med andres problemer. Så den moderne refleksivitet hænger derfor også uløseligt sammen med tidens tendenser til arbejdsnarkomani. Arbejdspladsen bliver den neutrale arena, hvor man kan løse en masse mere eller mindre reelle problemer uden at det behøver at gribe ind i ens eget mere eller mindre rodede liv. Visioner og virkelighed fjerner sig fra hinanden i takt med at flere og flere udkaster visioner og løsninger, som ikke virker blandt andet fordi de ikke relaterer sig til hvordan problembærere selv definerer deres vanskeligheder. Klasseskellet antager truende dybder og selv om det tavse flertal i dag har fået stemmer virker det ikke just fremmende på dialogen mellem de forskellige befolkningsgrupper.

Jeg har i en del år beskæftiget mig fagligt med nogle af samfundets udstødte og er gang på gang blevet forbløffet over, hvor lidt de selv inddrages i hvilken type tiltag, der vi være til gavn for dem. Velfærdsstaten lider i høj grad under et overvejende feminint middelklassevælde, hvor de rigtige løsninger og opskriften på det gode liv allerede er linet op. Masser af sociale klienter har for længst lært sig ikke at være alt for uenige med deres sagsbehandler, fordi konsekvenserne af det er værre end at lade som om at de fremlagte planer er gode nok. Men denne praksis er stærkt pacificerende og afrettende. Skæve liv er ikke i kurs. Selv om man synger individualismens pris er den herskende diskurs fuld af kæft, trit og retning, der skal lokke alle ind på dydens smalle sti.

Det er ikke mindst modsætningen mellem vore idealer om selvstændighed og vore forventninger om at det offentlige rager kastanierne ud af ilden for os, der falder i øjnene, hvis man leger manden i månen. Samtidig med at vi hævder vores ret til selvbestemmelse brokker vi os mere og mere højlydt over de servicetilbud, som stilles til rådighed. Når der skældes ud på velfærdsstaten er det sjældent samtidigt at se refleksioner over, på hvilken måde den allestedsnærværende middelklasse udhuler og monopoliserer velfærdet.

For det første er der tale om, at mange ydelser spredes i en tynd film ud over hele samfundet for at ingen skal miste lysten til at betale skat og til at stemme på de til enhver tid siddende politikere. Ethvert forslag om at differentiere ydelserne har svært ved at vinde politisk rodfæste.

For det andet er der en tilbøjelighed til, at de mest højtråbende og velformulerede, får en uforholdsmæssig stor del af kagen. Sundhedssystemets prioriteringer påvirkes ofte af enkeltstager, som nervøse politikere, der ikke kan klare sensationslystne overskrifter, ikke tør overhøre. Denne sektor er i det hele taget blevet svær at styre, fordi den herskende opfattelse er, at der i alle sygdomstilfælde skal kæmpes til sidste åndedræt.

Derfor eksploderer kravene til sundhedsvæsenet og det har i praksis vist sig umuligt at regulere det forbrug, som hovedsagelig skyldes øget ængstelse og krav om total sikkerhed for øjeblikkelig behandling. Senest er fx forbruget af ambulancer steget med 30% samtidig med at en tredjedel af tilkaldelserne er unødvendige. Den mediebarne jammer indebærer, at rationelle valg i sundhedssektoren tilsidesættes for sager, der falder i folkemunde. Ja, man hører ligefrem argumentet om, at det primært drejer sig om folks tryghed og i mindre grad om befolkningens sundhed. Og

de mange mange millioner, der er blevet brugt for at sikre os mod kogalskab er en glimrende illustration af denne mekanisme. Måske burde sundhedsministeriet omdøbes til tryghedsministeriet.

Også undervisningssystemet får sin del af den folkelige spanking. Der er regelmæssigt tilbagevendende tæv til folkeskolen fra forældrene, og tilbagevendende slagsmål om, hvorvidt de kære børns unoder skyldes forældrenes eller lærernes forsømmelser. Pligten til opdragelse smides frem og tilbage gennem luften. Forældrenes ængstelse for børnenes fremtid stikker allerede hovedet op i småbørnsinstitutionerne og bærer ved til nageriet mellem de implicerede parter.

Nu hører det naturligvis med til et folkeligt demokrati at man argumenterer for det man tror på. Ikke desto mindre må man konstatere at enkeltsagsforeningerne har en udhulende effekt på fælleskassen. De fleste politiske partier opererer med et helhedsprogram, hvor der i det mindste i nogen grad tages hensyn til hele befolkningen. Interesseorganisationerne kræver ind uden at skæve til helheden. Kortere ventelister, mere hjemmehjælp, flere vuggestuer, bedre skoler, mere kultur eller hvad det nu er, der står på tapetet. Græsrodsbevægelserne har på den ene side bidraget til at give det tavse flertal stemme på den anden side forårsaget, at det er blevet stadig vanskeligere at foretage rationelle prioriteringer.

De største tabere i velfærdsstatens virkelighed er de socialt underprivilegerede på overførselsindkomster og underlagt det sociale systems begrænsninger. De har ikke mulighed for at holde ferie eller bevæge sig frit rundt. Der er en ikke udtalt beslutning om, at de som ikke tjener deres egne penge skal være lidt brødebetyngede, med mindre de tilhører gruppen af værdigt trængende. Denne gruppe er for de fleste lille og ofte begrænset til synlige handicap. Det indebærer, at vi stadig skal blive bedre til at tage os af de værst stillede uden at forvente taknemmelighed. Velfærdsstaten skal sikre, at der er grænser for hvor dårligt folk lever, og den blev netop udtænkt fordi det er vist indtil bevidstløshed, at familier ikke rækker når det gælder om at hjælpe de dårligst stillede.

Der er det svære ved visioner, at inden man når at indfri dem, er der kommet nogle nye på tapetet. Hver gang man møjsommeligt er klatret op af et bjerg kan man derfra se andre bjerge, man ønsker at erobre. Det er væsentligt at huske på denne mekanisme, der bevirker at målestokken hele tiden skiftes ud. Ellers kan der nemt brede sig en fornemmelse af, at de forbedringer, man sætter sig for at indføre, ikke kommer på plads. Meget er nået, men der er også mange visioner som stadig venter på implementering. Måske skal vi igennem endnu en tid hvor egoismen afsyrer fællesskabet, inden vi forstår at flokdyr har det umådeligt svært på egen hånd og begynder at tænke de andre ind i vores forkromede forestillinger om velfærd.

Foto: Grafisk Himmel

Karen Ellen Spannow er etnograf, ph.d. og international projektkoordinator på sundhedsprojekter.